

4.2

Eesti noored virtuaalses arvamusruumis

Veronika Kalmus ja Andra Siibak

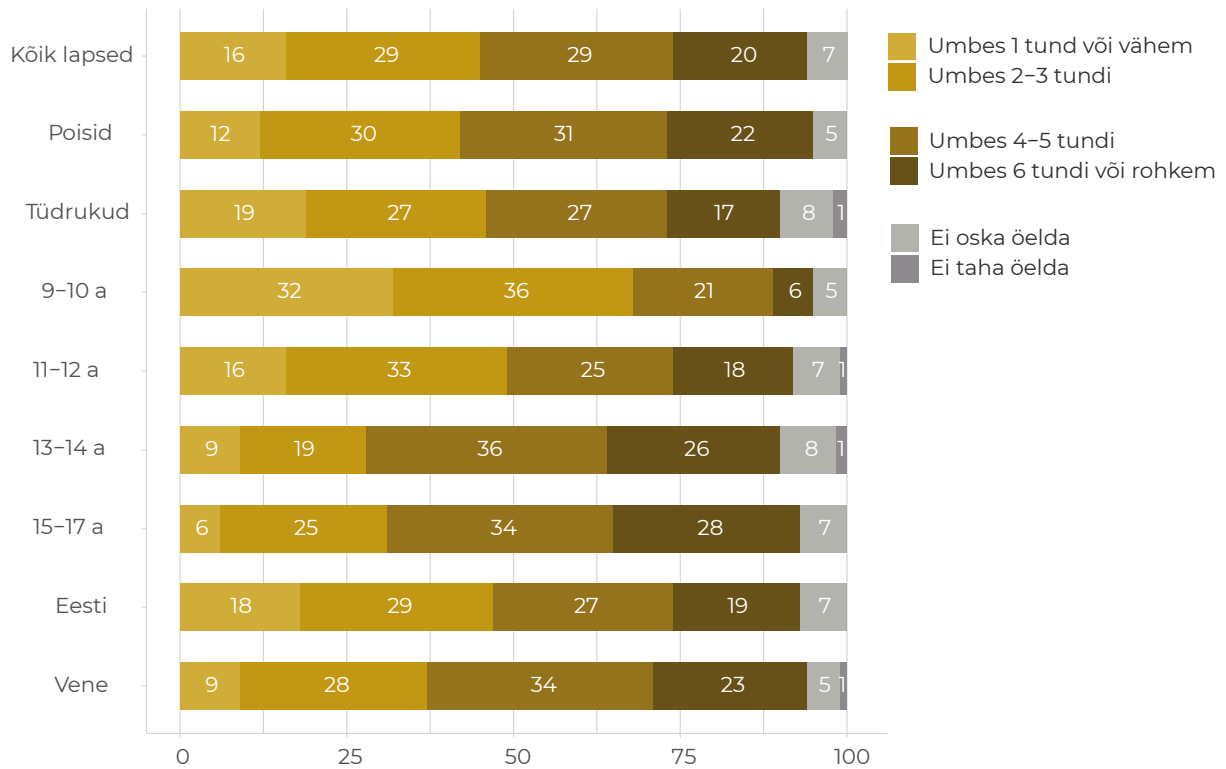
- **Eesti noored on aktiivsed internetikasutajad: nende seas ei esine märkimisväärsed digikihistumist, nende netitegevused on mitmekülgsed ning hinnangud oma digioskustele head. Ometi osalevad Eesti noored interneti ja sotsiaalmeedia vahendusel ühiskonnaelus ja poliitikas tagasihoidlikult. Enamgi veel, kohati on noored virtuaalse arvamusruumi suhtes kriitilised. Demokraatlik ja poliitiline osalus selle kitsas ja traditsioonilises mõttes noori ei paelu, seda ei muuda ligitõmbavamaks ka virtuaalne arvamusruum. Pigem on nad valmis panustama ja kaasa lööma neile endale südamelähedastes valdkondades, näiteks vabatahtlikuna.**

Poliitilist ja kodanikuosalust peetakse elujõulise demokraatia ja hästi toimiva avaliku ruumi alustalaks. Ajal, mil peaaegu kõikides demokraatlikes riikides võib täheldada eriti nooremate põlvkondade süvenevat võõrandumist institutsioonide (sh parteide) kaudu aetavast poliitikast, pannakse suuri lootusi digiosaluse kasvule ja virtuaalsete arvamusruumide arengule. Artiklis vaatleme, kuidas aktiivselt kasutavad Eesti lapsed ja noored digiosaluse võimalusi ning mis on virtuaalse arvamusruumi edasise arengu eeldused ja takistused. Aastatel 2010–2018 kogutud küsitlusandmed võimaldavad meil analüüsida Eesti noore põlvkonna internetikasutuse ja digiosaluse arengutrende ning paigutada need rahvusvahelisse võrdluskonteksti. Lisaks pakuvad kvalitatiivsed uuringud võimalust mõista digiosalusega seotud probleeme noorte vaatevinklist ning heita pilku tulevikku.

Digiosalus – interneti ja sotsiaalmeedia vahendusel kodanikuühiskonnas ja poliitikas osalemine.

Eesti lapsed kasutavad internetti iga päev

Virtuaalses arvamusruumis osalemine eeldab, et digikeskkondi peetakse enesestmõistetavaks ja need on kõigile ligipääsetavad. Laste teadlikumat ja turvalisemat internetikasutust eesmärgiks seadev, 33 riigi teadlasi ühendav võrgustik EU Kids Online on enam kui 10 aasta jooksul uurinud peamisi suundumusi Euroopa, sealhulgas Eesti laste netikasutuses. EU Kids Online'i projekti raames küsitles Turu-uuringute AS 2010. ja 2018. aastal Eesti kõiki piirkondi hõlmava esindusliku valimi alusel kodus 1000 internetikasutajast last vanuses 9–16 (2018. aastal 9–17) eluaastat.

Joonis 4.2.1. Internetis veedetud aeg koolivabadel päevadel 2018 (%)

Allikas: EU Kids Online Eesti uuring 2018; Sukk ja Soo 2018.

Internet on muutunud Eesti laste igapäevaelu lahutamatuks osaks – kui 2010. aastal külastas internetti iga päev või peaaegu iga päev 82% Eesti 9–16-aastastest lastest, siis 2018. aastal kasutas internetti vähemalt ühest seadmest iga päev koguni 97% 9–17-aastastest (Sukk ja Soo 2018).

Kasutussageduse suurenemist seletab kahtlemata mobiilsete seadmete oluliselt parem kättesaadavus. Aastal 2010 käis telefoni kaudu internets 31% Eesti lastest, 2018. aastaks oli see näitaja aga kolmekordistunud: 93% vastanutest kasutas mobiil- või nutitelefoni abil internetti vähemalt kord kuus ning 86% tegi seda peaaegu iga päev või sagedamini. Teisi seadmeid kasutasid lapsed harvem: laua- või sülearvuti on peaaegu igapäevane tööriist 43% ning tahvelarvuti üksnes 15% Eesti 9–17-aastaste jaoks.

Internetile ligipääsus ja nutiseadmete kättesaadavuses ei esine laste seas märkimisväärset digikihistumist.

Eesti lapsed veedavad internets märkimisväärselt suure osa oma ärkvelolekuajast. Tavalisel koolipäeval on suurem osa

Digikihistumine – ebavõrdsus soo, rahvuse, vanuse või elukoha alusel.

9–17-aastastest (41%) internets ligikaudu 2–3 tundi, 26% aga 4–5 tundi või rohkemgi (Sukk jt 2018). Koolivabadel päevadel kasvab netiavarustes veedetav aeg märgatavalt: nädalavahetustel ja koolivaheaegadel sisustab peaaegu pool lastest 4–5 tundi või rohkem oma päevast netitegevustega (joonis 4.2.1). Sedavõrd ulatuslik netikasutus iseloomustab enamikku poistest, vene kodukeelega lastest ning 13–17-aastastest.

Internetile ligipääsus ja nutiseadmete kättesaadavuses ei esine laste seas märkimisväärset digikihistumist.

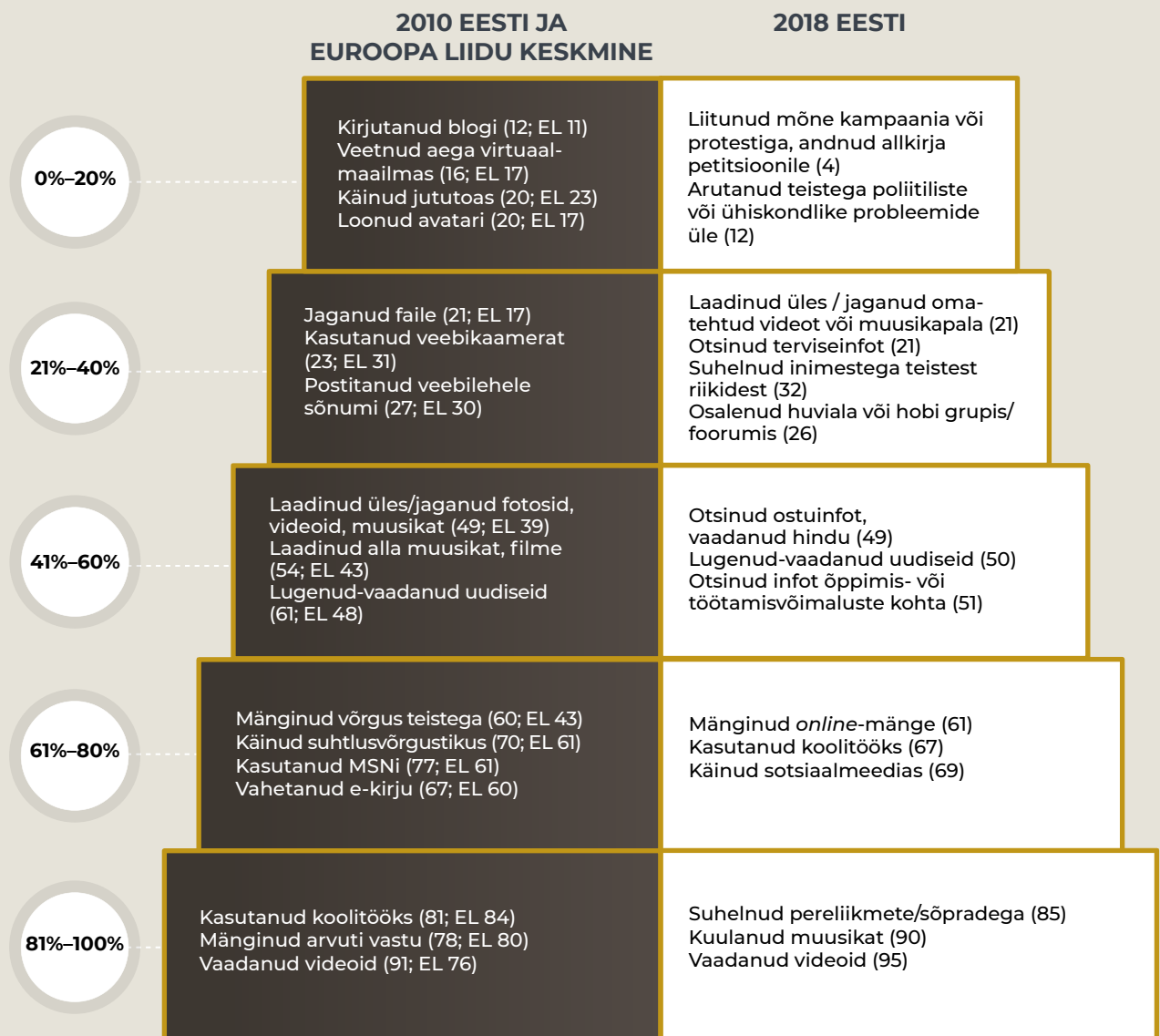
Igapäevane netikasutus on virtuaalses arvamusruumis osalemise eeltingimus, tõeliselt aktiivset kaasaraäkimist soodustab aga digitaalse kaasatuse kõrge tase ehk võimalikult paljude noorte osasaamine digivõimaluste koguulatuses, mis tähendab jõudmist internetivõimaluste redeli kõrgematele ehk edasijõudnute astmetele. Kui redeli alumistel astmetel on netitegevused seotud infootsingu, suhtluse ning meelelahutusega ega nõua spetsiifilisi digioskusi, siis kõr-

gematel astmetel tegutsemine nõuab nii täiendavat pädevust kui ka motivatsiooni (Livingstone ja Helsper 2007; Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel 2012) ning nendele jõuab väike osa lastest (alla 50%). Joonis 4.2.2 näitab, et kõrgematele ehk edasijõudnute astmetele paigutuvad nii loominguks (nt blogi või kodulehe pidamine) kui ka digiosalusega seotud tegevused (nt petitsioonide allkirjastamine).

EU Kids Online'i 2010. aasta küsitluse andmetel paistsid Eesti lapsed Euroopa

Joonis 4.2.2. Internetivõimaluste redel

Küsimus ankeedis: Kui sageli sa oled viimase kuu (30 päeva) jooksul teinud internetis järgmisi asju? Alus: kõik lapsed (N = 1020). Selgitus: tegevus paikneb redeli astmel vastavalt harrastajate osakaalule vaadeldaval aastal.

taustal silma suhteliselt suure internetivõimaluste kasutamise aktiivsusega. Näiteks uudiste jälgimise puhul ületasid Eesti lapsed Euroopa keskmist taset, olles samal ajal loominguliste ja osalustegevuste (nt blogipidamine, veebilehele sõnumi postitamine) poolest ELi keskmised (joonis 4.2.2). Eesti kuulus koos Tšehhi, Rootsi, Hollandi ja Küprosega väheste maade rühma, kus väga väike osa lapsi (kuni 5%) harrastas internetis üksnes kuni kahte eri tegevust (Pruulmann-Vengerfeldt ja Runnel 2012).

2018. aasta andmetel on laste hulgas kasvanud meelelahutuse ja suhtlemisega seotud tegevuste harrastajate osatähtsus (joonis 4.2.2). Seevastu interneti kasutamine koolitöökäsi ning uudiste jälgimiseks on võrreldes kaheksa aasta taguse ajaga muutunud Eesti laste seas vähem levinud tegevuseks. Loomingulised ja osalustegevused on jätkuvalt pigem ebatüüpilised, edasijõudnute tasemele vastavad – näiteks arutles internetis poliitiliste või ühiskondlike probleemide üle küsitlusele eelnenud kuu jooksul vaid 12% Eesti lastest.

Laste digitaalne kirjaoskus paraneb

Noored saavad tehnoloogia pakutavatest võimalustest maksimaalselt osa vaid siis, kui neil on vastav pädevus – digitaalne kirjaoskus –, et tehnoloogiat võimalikult mitmekülgset kasutada ning võimalike riskidega eos toime tulla.

EU Kids Online'i 2010. aasta uuringu andmetel väitsid Eesti lapsed end hakkama saavat keskmiselt viie digitaalset kirjaoskust näitava tegevusega (uuritud kaheksast), olles selle tulemusega Soome, Sloveenia ja Hollandi laste järel Euroopas neljandal kohal (Livingstone jt 2011). Praegu oskavad Eesti lapsed internetis veelgi oskuslikumalt tegutseda: EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta küsitlustulemustest nähtub (joonis 4.2.3; vt ka Sukk ja Soo 2018), et enamik uuringus osalenud 13–17-aastastest oskab veebilehitsejas avada uut vahelehte (93%), leida uuesti veebilehti,

Loomingulised ja osalustegevused on jätkuvalt pigem ebatüüpilised, edasijõudnute tasemele vastavad – näiteks arutles internetis poliitiliste või ühiskondlike probleemide üle küsitlusele eelnenud kuu jooksul vaid 12% Eesti lastest.

mida on hiljuti külastanud (92%), avada allalaaditud faile (92%) või kasutada privaatsussätteid, seades piiranguid sellele, kes internetis nende jagatavat sisu näeb (90%). Märkatavalt ebakindlamalt tunnevad noored end autoriõiguste ja kasutuspiirangute teemadel (pädevaks peab end 78%); ka veebilehe usaldusvääruse hindamine ei ole päris kõigile jõukohane (74%). Kõige suuremaid raskusi valmistavad noortele sisuloomega seotud tegevused – 36% uuringus osalenud 13–17-aastastest väitis end hakkama saavat kodulehe loomisega ning 19% oskas kasutada programmeerimiskeeli.

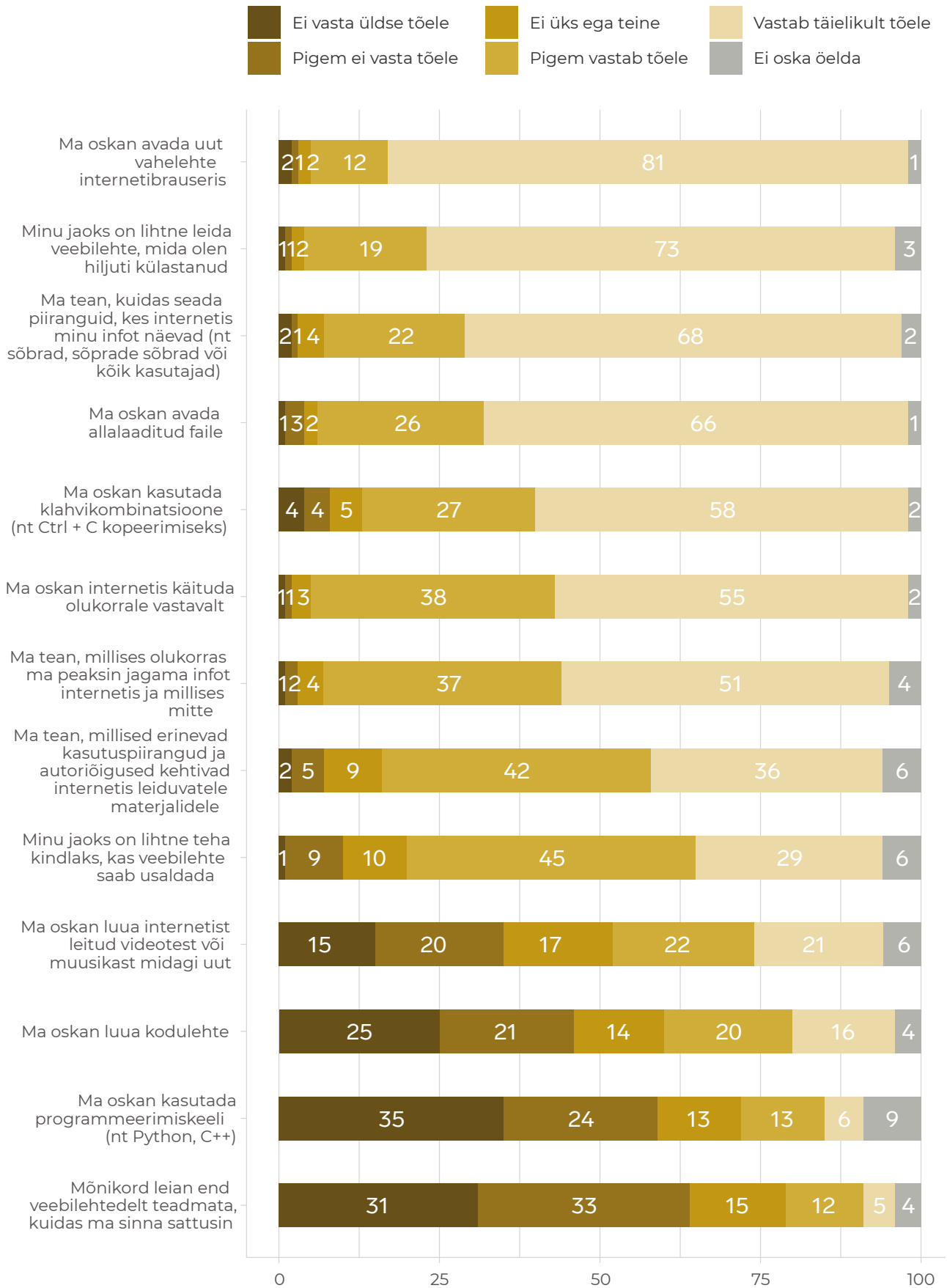
Digiosalus ei paelu Eesti noori

Eesti noored hindavad oma digitaalset kirjaoskust väga heaks ning tunnevad end eri veebitegevustes üldjuhul enesekindlalt.

Varasemate uuringute kohaselt on internet Eesti noortele peamine uudiste allikas (Allaste jt 2018). EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta küsitluse andmetest nähtub, et mis tahes kanali vahendusel jälgib uudiseid iga päev ligikaudu vee-rand 13–17-aastastest (harvemini teeb seda 65%). Noored kalduvad enamikku uudistest pigem usaldama; uudiste usaldusvääruses kahtlejad on alla viiendiku.

Noored osalevad ka ise uudisvoos uudiseid jagades, hinnates või kommenteerides, kuid kõikide osalusviiside harrastajaid on alla poole.

Joonis 4.2.3. Digioskused Eesti 13–17-aastaste noorte seas 2018 (%)

Allikas: EU Kids Online Eesti uuring 2018; Sukk ja Soo 2018.

Võrreldes sotsiaalmeediaga aitavad traditsioonilised uudiskanalid noori vale- ehk väljamõeldud, ebatõeste uudiste väljasõelumisel rohkem: ligikaudu pool 13–17-aastastest leiab, et ajalehed, raadio ja telekanalid aitavad neil fakte väljamõeldisest eristada, sotsiaalmeediat usaldab selles osas veidi alla kolmandiku. Sotsiaalmeedia kanalitest eelistavad noored uudiste jälgimiseks ja jagamiseks YouTube'i – nädala jooksul kasutas just seda kanalit 78% 13–17-aastastest – järgnesid Facebook (70%), Facebook Messenger (57%), Instagram (56%) ja Snapchat (49%).

Noored osalevad ka ise uudisvoos uudiseid jagades, hinnates või kommenteerides, kuid kõikide osalusviiside harrastajaid on alla poole. Tavapärasem on mõnest uudisest sõprade ja koolikaaslastega silmast silma rääkimine (tavalisel nädalal teeb seda 45% 13–17-aastastest); mõne veebikanali vahendusel räägitakse uudistest sõpradega harvem (38%). Küllaltki levinud on sotsiaalmeedias uudise laikimine või hindamine, mida harrastab 43%, ning uudise jagamine Messengeris (32%). Uudiste kommenteerimine sotsiaalmeedias on iganädalane tegevus vaid iga viienda noore puhul, uudisteportaali lisab kommentaare aga üksnes 5%.

Kvalitatiivsed uuringud noorte digiosaluse teemadel annavad aimu, mis on suhteliselt madalate osalusnäitajate taga. Näiteks fookusgruppiintervjuudest 15–18-aastaste noortega ilmnes, et liiga aktiivne arvamus avaldamine (nt sotsiaalmeedias) pigem devalveerib veebiauditooriumi silmis postituse teemat ja näitab seetõttu ka postituse tegijat halvas valguses (Sukk 2018).

Samal ajal pidasid fookusgruppides osalenud noored oluliseks tööka, et digitehnoloogiate tekkega on avanenud hulgaliselt võimalusi maailma muutmiseks. Sotsiaalmeediast alguse saanud kampaaniad (nt #minaka, milles seksuaalselt ahistatud või rünnatud inimesed postitasid oma kogemustest ajendatud lugusid) võivad julgustada oma kogemusest teada andma ning häält kuuldavaks tegema. Noored leidsid, et üksikisiku tasandil võivad sellised kampaaniad luua võimalusi

mõttekaaslaste leidmiseks ja positiivsete emotsioonide tekkeks; ühiskondlikus plaanis aitavad need aga murda vananenud tabusid ja suurendada teadlikkust (Sukk 2018).

Eesti noorte osalustüübid

Digiosalust vaadeldakse tavapäraselt koos üldise poliitilise ja kodanikuaktiivsusega. ELi Horisont 2020 programmist rahastatud rahvusvahelise teadusprojekti CATCH-EyoU (2015–2018) raames uuriti noorte ühiskondlikku aktiivsust kaheksas Euroopa riigis, sealhulgas Eestis. Analüüs näitas, et Eesti noored osalevad ühiskonnaelus mõõdukalt. Enamikku uuritud 18 osalustegevusest oli harrastanud alla poole 2016. aastal küsitletud Eesti 15–30-aastastest noortest (N = 1002); 18 tegevuse seas oli aga üks levinumaid ühiskondliku või poliitilise sisuga uudiste, muusika või videote jagamine sotsiaalvõrgustikes. Seda tegevust on vähemalt mõnikord harrastanud üle kolmandiku noortest (Kalmus ja Beilmann 2017). Noorte rühmitamisel eristus selgelt kaks osalusvormi ja nendega seotud aktivisti tüüpi: heategevuslik panustamine ja digiaktivism. Neisse tüüpidesse kuulumist soodustab rohkem võimalusi pakkuv sotsiaalne keskkond: põhirahvusesse kuulumine, elukoht suurlinnas või selle lähiümbruses, demokraatlikum pere ja haritumad emad. Paljusid eri osalustegevusi harrastavaid, poliitiliselt meelestatud aktiviste on väga vähe, passiivseid noori aga palju.

Üks levinumaid digiosaluse vorme Eesti noorte seas on ühiskondliku või poliitilise sisuga uudiste, muusika või videote jagamine sotsiaalvõrgustikes. Seda tegevust on vähemalt mõnikord harrastanud üle kolmandiku Eesti noortest.

Eesti noorte osalustüübid

Poliitiliselt meelestatud aktivistid (5,5%) harrastavad keskmisest enam kõiki poliitilisi tegevusi, veebiosalet ja vabatahtlikku tööd. Nad on pigem gümnaasiumiealised, rohkem on noormehi, eesti ja vene noori on võrdselt, nad on pärit pigem maakohast või väikelinnast, nende emad on sagedamini keskharidusega. Võrreldes teiste tüüpidega usaldavad nad professionaalset ajakirjandust vähem, kuid alternatiivset võrgumeediat rohkem.

Vabatahtlikud-heategijad (30%) paistavad silma vabatahtliku töö ja heategevusega. Nad on pigem kahekümnendates aastates, rohkem on neide. Valdavalt on nad eestlased, pärit suurlinnast või selle ümbrusest, nende emad on pigem kesk- või kõrgharidusega. Nad usaldavad professionaalset ajakirjandust teistest tüüpidest rohkem, alternatiivset võrgumeediat aga vähem.

Digiaktivistid (27,6%) ilmutavad enim võrgu- ja tarbijaaktiivsust. Nad on pigem kahekümnendates aastates, veidi rohkem on noormehi, valdavalt on nad eestlased ja pärit suurlinnast või selle ümbrusest, nende emad on sagedamini kõrgharidusega. Digiaktivistid usaldavad alternatiivset võrgumeediat teistest tüüpidest vähem.

Passiivsed noored (36,8%) on kõikides osalusvormides keskmisest tagasihoidlikumad. Nad on pigem gümnaasiumiealised, noormehi-neidusid on üpris võrdselt, palju on vene noori. Nad on pärit pigem maakohast või väikelinnast, nende emadel on enamasti keskharidus või alla selle. Ka nende pere ja sõprade ühiskondlik aktiivsus on vähene.

Allikas: Kalmus ja Beilmann 2017.

Noorte digiosalust takistavad tegurid

Kvalitatiivsetest uuringutest (Sukk 2018) nähtub samuti, et noored käituvad eri veebigruppides ja foorumites peamiselt passiivsete jälgijatenä ning ise teemasid tõstatama või oma arvamust avaldama ei kipu. Õigupoolest ilmnes Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituudi tellimusel 2018. aasta kevadel tehtud fookusgruppiintervjuudest 15–18-aastaste noortega (N = 20), et paljud uuringus osalejad peavad digivahendeid osaluse kontekstis pigem ebavajalikeks ja kohati osalust sootuks takistavateks vahenditeks. Noorte keskmisest tagasihoidlikuma digiosaluse põhjustena nimetati nii platvormist tulenevaid probleeme (nt anonüümsus, privaatsusriskid, kehakeele puudumine ja piiratud võimalused tunnete väljendamiseks) kui ka isiklike takistusi (Sukk 2018). Näiteks tunnistasid mitmed fookusgruppides osalenud noored, et hoiduvad internetis arvamuse avaldamisest,

sest, sest tunnevad end ebakindlalt ning pelgavad teiste, peamiselt vanemate kasutajate negatiivseid reaktsioone ja hukkamõistu. Paljud uuringus osalenud noored tunnistasid, et on loobunud internetis eri teemadel kaasa rääkimast seetõttu, et ei näe, et internetis arvamuse avaldamine või veebikampaaniates osalemine ühiskonnas päriselt loodetud muutust kaasa tooks. Noorte sõnul tunnevad nad internetikeskkondades suheldes puudust viisakast ja argumenteeritud suhtluskultuurist, mistõttu nende endi soov aruteludes aktiivselt kaasa lüüa on tugevalt pärsitud.

Digiosaluse vähene tajutud ühiskondlik mõjukus ning viisaka ja argumenteeritud suhtluskultuuri puudumine pärsib tugevalt noorte motivatsiooni veebiaruteludes osaleda.

Joonis 4.2.4. Digiosalust takistavad tegurid: noorte vaade

See on ka võib-olla põhjus, miks ma ei avalda tegelikult arvamust, sest ma kardan seda tagasisidet hästi palju. Eriti veel, kui ei ole tuttavate seas. No tuttavatega saab läbi arutada, aga internetis lihtsalt öeldakse sulle, et ei, sul on valed mõtted, ja nii nagu julmalt ja ülbel. Ja siis lihtsalt kaob ära tahe arvamust avaldada. (Noormees, 16 a)

No vanemad ütlevad, et noh, sa oled veel 17, sa ei ole veel täiskasvanu, et kasva enne üles ... Et kerge alaväärsuskompleks tekib, et minu arvamus ei ole nii elukogenud kui teistel. (Noormees, 17 a)

Mina isiklikult pühendaksin oma energia ja oma võimed sellele, et noored ja üldse inimesed julgeksid päriselus enda arvamust avaldada. Ma tahaks, et inimesed muutuksid teiste inimestega suheldes julgemaks, et nad julgeksid avalikult oma arvamust välja öelda. See sotsiaalmeedia ei ole minu jaoks kuidagi nagu nii suure kaaluga. (Noormees, 15 a)

See on täiega tõsi, et nendes gruppides, Instas või Facebookis, väga paljud inimesed, tegelikult terve ühiskond, taunib teistsuguseid inimesi. Ehk kui sa vähegi arvad või ei nõustu selle enamuse arvamusega, siis sa saad sellise vihavalangu osaliseks, et sa ei tahagi enam Facebooki kasutada, kustutat sealt kõik asjad ära. (Neiu, 17 a)

Allikas: Sukk 2018.

Noored tajuvad virtuaalse arvamusruumi kitsaskohti

EU Kids Online'i andmed võimaldavad hinnata, kuivõrd on noorte hirm kaaslaste hukkamõistu ja negatiivsete netikogemuste ees põhjendatud ning missugune on netiosalusega seotud riskide laiem taust ja kujunemislugu.

2010. aasta andmeil paistsid Eesti lapsed Euroopa eakaaslaste seas negatiivses mõttes silma väga kõrge kiusamise ja küberkiususe kogemise tasemega: kiusamise all oli kannatanud 43%, küberkiususe all aga 14% Eesti 9–16-aastastest lastest. Mõlemad näitajad olid 25 riigi seas absoluutses tipus, ületades Euroopa keskmist taset enam kui kahekordselt (*Livingstone jt 2011*). Kõige sagedamini leidis küberkiusamine tollal aset sotsiaalvõrgustikes või kiirsuhtlusprogrammides (nt Messengeris), harvemini meilitsi või jututubades. Küberkiusamist esines rohkem neis maades, kus ka silmast silma kiusamine oli levinum (*Livingstone*

jt 2011) – seega võisime järeldada, et küberkiusamises väljenduvad sügavamad sotsiaalsed probleemid ning tegemist ei ole uuest tehnoloogiast tingitud muutusega laste käitumises. Lisaks oli Eestis võrreldes teiste riikidega 2010. aastal kõige rohkem neid lapsi, kes olid kogunud mõnd netiriski (üle 60%); internetis end millestki häirituna tundnud ehk netikahju kogunud laste osakaalu poolest (25%) oli Eesti 2. kohal Taani järel (*Kalmus 2013*).

Kaheksa aastaga on Eesti laste negatiivsete kogemuste pagas jäänud mõne näitaja puhul samale tasemele, mõnes aspektis aga vähenenud. Netikahju kogemine pole oluliselt langenud: 22% EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta küsitluses osalenud 9–17-aastastest väitis, et viimase 12 kuu jooksul on miski neid internetis häirinud või muretsema pannud. Üldise kiusamise all kannatamine on vähenenud märkimisväärselt: 2018. aasta andmeil oli kiusamist viimase 12 kuu jooksul kogunud vähem kui neljandik lastest (23%). Küberkiusamise kogemine ei ole aga langenud:

vähemalt mõnel korral aastas oli seda juhtunud 15% lastega.

Ühtlasi tunnistas rohkem kui iga kümnes (13%) 2018. aasta küsitluses osalenud Eesti lastest, et nad on viimase 12 kuu jooksul ise kedagi kiusanud; 5% möönis, et on seda teinud internetis või telefonis. Küberkiusamise muret tekitavalt laiast levikust kõneleb ka selle pealtnägemise sagedus: 2018. aasta andmeil on küberkiususe tunnistajaks olnud 40% Eesti 11–17-aastastest.

Valdavalt seisneb küberkiusamine vastikute või solvavate sõnumite saatmises – seda on kogunud 58% internetis või telefonis kiusatud lastest. Just see netikiusamise vorm koos grupist või tegevusest väljajätmisega (mille all on kannatanud 28% küberkiusatudest) võib mõjuda negatiivselt noorte soovile ja tajutud võimalustele digiruumis kaasa rääkida. Lisaks võib noorte digiosalust pärssida negatiivse veebisisuga kokkupuutumine. Näiteks on 2018. aasta andmeil 35% Eesti 9–17-aastastest kohanud digiruumis vihasõnumeid, mis ründavad teatud isikuid või rühmi.

Kindlasti mängib digitaalse arvamusruumi kujunemises rolli see, kuivõrd turvalise ja usaldusväärse noored internetti tajuvad. EU Kids Online'i 2018. aasta küsitlus näitab, et veidi rohkem kui kolmveerand lastest (77%) tunnevad end internetis alati või sageli turvaliselt, samal ajal on 5% lapsi, kes ei tunne end mitte kunagi turvaliselt. Enamik vastanutest usub siiski, et nad teavad, mida teha, kui keegi käitub internetis viisil, mis neile ei meeldi, ning veidi üle poole lastest leiavad, et inimesed on digiruumis pigem lahked ja abivalmid.

Küberkiusamise muret tekitavalt laiast levikust kõneleb selle pealtnägemise sagedus: 2018. aasta andmeil on küberkiususe tunnistajaks olnud 40% Eesti 11–17-aastastest.

Kokkuvõte

Eesti laste ja noorte internetikasutamise sageduses on kaheksa aastaga toimunud märgatav kasv: enamik noori kasutab internetti iga päev, veetes netiavarustes tunde (Sukk ja Soo 2018). Nutitelefonid ja mobiilne internet on pea kõigile lastele kättesaadavad. Paljuski just nutitelefonide levikust tingitud interneti kasutussageduse suurenemine ei ole aga viinud oodatud tõusuni digiosaluses; andmed ei viita ka selle eeldatavale kasvule lähitulevikus. Eesti noorte digiosalust ei piira geograafiline ruum, vaid asjaolu, et nutitelefone kasutatakse teist laadi tegevusteks. Noored keskenduvad internetis peamiselt meelelahutusele, suhtlusele ja infootsingule, olles jäänud internetivõimaluste redeli kahele alumisele astmele ehk tegevuste juurde, mis ei nõua palju teadmisi ega digioskusi. Internetivõimaluste redeli kõrgematele ehk edasijõudnute astmetele jõudmine, s.o aktiivseks digikodanikuks saamine, ei jää siiski noorte puudulike digioskuste taha – üldiselt hindavad Eesti noored oma digipädevust kõrgelt. Nad eelistavad aga kasutada digiruumi omavahelise suhtlusruumi ja meelelahutusplatvormina, mitte niivõrd ühiskondlike arutelude areenina.

Kvalitatiivsetest uuringutest nähtub, et noorte mõõduka digiosaluse põhjuseks on vähene motivatsioon ja huvi veebis ühiskondlikel teemadel kaasa rääkida. Osaliselt pärssib noorte tahet viisaka ja argumenteeritud suhtluskultuuri puudumine ning digiosaluse vähene ühiskondlik mõjukus, samal ajal hindavad noored sageli enam kaasalöömist päriselu kodanikualgatustes, näiteks osalemist vabatahtlikuna ettevõtmistes, mis just neile korda lähevad. Uuringud (nt CATCH-EyoU – Kalmus ja Beilmann 2017) näitavad siiski, et valdavalt osalevad noored enamikus kodaniku- ja poliitilistes tegevustes tagasihoidlikul määral. Paljuski seetõttu eelistavad noored jääda ka virtuaalses arvamusruumis pigem mõõdukalt aktiivseks pealtvaatajaks ega kipu kasutama

digiruumi kõiki võimalusi või seda uueks looma.

Virtuaalse arvamusruumi arengut võiksid soodustada järjestikused päriselt tulemusi toovad veebipõhised kodaniku- või poliitilised algatused – mõned edulooks ja legendiks kujunevad kampaaniad võimalikult paljudele südamelähedasel teemal (kujundlikult öeldes: virtuaalne fosforiidisõda või Facebooki Balti kett). Kahtlemata tuleks kasuks ka küberkiusu leviku senisest palju tõhusam ohjamine

ning üldise suhtluskultuuri paranemine. Lühiajalistest kampaaniatest selleks ei piisa – oluline on jätkata teadlikkuse suurendamisega, kasvatada noortes täisleppimatust küberkiusu suhtes ning arendada säilienõtkust ja toimimisoskusi nii küberkiusamise kogemisel kui ka selle pealtnägemisel. Täiskasvanud digikodanike eeskujude arvamuskultuuri viljelemisel ning vähemalt elementaarne viisakus noorte digikodanike panusega arvestamisel on samuti määrava tähtsusega. ■

Tänuõnad

Aastatel 2006–2014 rahastas EU Kids Online'i projekti Euroopa Komisjon turvalisema interneti programmist. EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta küsitlust rahastasid Eesti Interneti SA, Haridus- ja Teadusministeerium (Euroopa Sotsiaalfondist), Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium ning uurimisprojektid PUT 44 (Eesti Teadusagentuur) ja IUT 20-38 (Haridus- ja Teadusministeerium).

Viidatud allikad

Allaste, A.-A., Beilmann, M., Tiidenberg, K. 2018. Digitaalne osalus. – Noorteseire aastaraamat 2017–2018. Noored ja osalus. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Tallinna Ülikool, 119–139.

Kalmus, V. 2013. Laste turvalisus uues meediakeskkonnas. – Heidmets, M. (toim.). Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Eesti maailmas. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 83–85.

Kalmus, V., Beilmann, M. 2017. Mis tüüpi kodanikud on Eesti noored? – Mihus, 21, 13–14.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. 2011. Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings from the EU Kids Online survey. London: London School of Economics and Political Science.

Livingstone, S., Helsper, E. 2007. Gradations in digital inclusion: children, young people and the digital divide. – New Media & Society, 9 (4), 671–696.

Pruulmann-Vengerfeldt, P., Runnel, P. 2012. Online opportunities. – Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. (eds.). Children, risk and safety on the internet: research and policy challenges in comparative perspective. Bristol: Policy Press, 73–85.

Sukk, M. 2018. Online-osalus ja mitte-osalus: Eesti noorte arvamused ja kogemused. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Sukk, M., Soo, K. 2018. EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. – Kalmus, V., Kurvits, R., Siibak, A. (toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituut.